

سازماندهی اطلاعات

■ دکتر شعله ارسطویور^۱

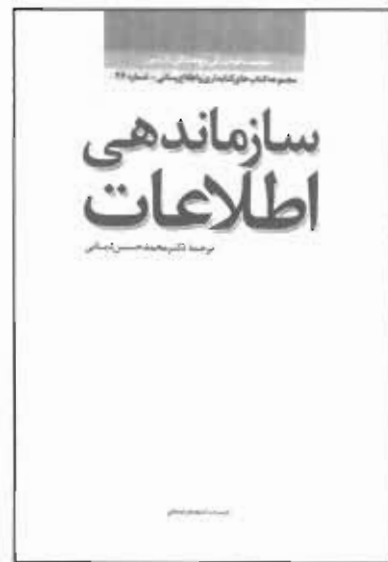
استادار مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری

عین حفظ روابط میان آثار مختلف و البته مرتبط، مرز تفاوت میان آثار مشابه را نیز مشخص کند. کارکرد ثانویه سازماندهی اطلاعات، سیاهه‌برداری از موجودی است. بنابراین، در ساده‌ترین حالت نگاه کتابخانه به سازماندهی اطلاعات، تابعی از حداقل سه مؤلفه نیازهای کاربران، میزان امکانات قابل سرمایه‌گذاری و هدف‌گذاری در ارائه خدمات است. این نگاه تعیین‌کننده نحوه سازماندهی منابع در هر مرکز اطلاع‌رسانی خواهد بود. بُعد دیگر، امکانات و استانداردهای مورد استفاده در سازماندهی اطلاعات از یکسو و ابزارها و تسهیلات جانبی سازماندهی اطلاعات از دیگر سو است. اما از منظر سوم بدون در نظر گرفتن زمینه‌های نظری و فلسفی که هم ریشه در تجارب گذشته (حاصل کار با مجموعه استانداردها، قوانین، ابزارها و تسهیلات سازماندهی اطلاعات) و هم ریشه در پژوهش‌های صورت‌گرفته دارد، عملاً نمی‌توان کار سازماندهی اطلاعات را به انجام رسانید.

بر مبنای این چارچوب، متون منتشره در حوزه سازماندهی اطلاعات هر یک از سه رکن پیش‌گفته را از دریچه نگاه خود مد نظر قرار داده‌اند. به‌طوری که ولوچی^۲ (۲۰۰۵) هفت زیرگروه را برای سازماندهی اطلاعات و متون مرتبط با آن برمی‌شمارد؛ این موارد عبارتند از: «فهرست‌نویسی و فراداده»، «رده‌بندی»، «نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی»، «طراحی پایگاه داده‌ها»، «مهندسی اطلاعات»، «مدیریت محتوا» و «مدیریت دانش». هم‌اکنون برخی از متون تنها به یکی از این مباحث پرداخته‌اند، حال آنکه دیگر متون به تمام یا بخشی از این زیرگروه‌ها نگاهی متعادل داشته‌اند. در مورد کتابی که در ادامه معرفی می‌شود بایستی بر این نکته تأکید کرد که در این کتاب اگرچه به تمام وجوهی که در بالا بیان اشاره شد توجه نشده، در مجموع می‌توان اثر را یکی از آثار نسبتاً کامل در حوزه سازماندهی اطلاعات دانست.

معرفی پدیدآورندگان

آرلین ج. تیلور،^۳ استاد برجسته دانشکده علوم اطلاعات دانشگاه پیتزبورگ است که علاوه بر سال‌ها تدریس، تاکنون آثار متعددی در حوزه فهرست‌نویسی و رده‌بندی منتشر کرده است. از جمله

تیلور، آرلین جی. سازماندهی اطلاعات^۱. ویرایش دوم. ترجمه: محمدحسین دیانی. مشهد: کتابخانه رایانه‌ای. ۱۳۹۰، ۳۲۴ ص. شابک: ۹۶۴-۹۳۶۷۰-۸-۵

سازماندهی اطلاعات گستره وسیعی از مفاهیم جانبی و جزئی را در خود جای می‌دهد. مفهومی که نه تنها شامل جنبه‌هایی خاص همچون سازماندهی منابع خاصی از دانش بشری است، بلکه شامل زیربناهای نظری و فلسفی این نظم‌دهی در سایه یک نظام مشخص منطقی نیز می‌شود. سونونویس^۴ (۲۰۰۰) حداقل سه محور را در پیوند با بحث سازماندهی اطلاعات شناسایی کرده است: الف) سبک نگرش به سازماندهی در برتو اهداف مورد نظر و اصول موضوعه؛ ب) استانداردهای فرآیندها با استفاده از استانداردهای زبانی و مدل‌های مفهومی، و روابط تعریف‌شده میان موجودیت‌ها؛ و پ) دانش کسب‌شده بر مبنای پژوهش و تجربه، خصوصاً مباحث مرتبط با کلیت نحوه سازماندهی و نظام‌های سازماندهی اطلاعات.

کارکرد ابتدایی سازماندهی اطلاعات، در درجه اول فراهم آوردن شرایط دسترسی به منابع اطلاعاتی است؛ به‌گونه‌ای که در

آرلین ج. تیلور، استاد
برجسته دانشکده
علوم اطلاعات
دانشگاه پیتزبورگ
است که علاوه بر
سالها تدریس،
تاکنون آثار متعددی در
حوزه فهرستنویسی
ورده‌بندی منتشر کرده
است

سازماندهی اطلاعات
برای کلیه دانشجویان
و حرفه‌مندانی که در
پی‌یادگیری زمینه‌ها،
نظریه‌ها و راهکارهای
عملی سازماندهی
اطلاعات هستند، کتابی
دائرةالمعارف گونه
است

بسیاری از منابع بیشتر از آنکه به‌صورت وسیع کلمه به دامنه سازماندهی اطلاعات توجه کنند، به بحث فهرستنویسی و رده‌بندی پرداخته‌اند. همین امر لزوم تدوین و انتشار کتابی دائرةالمعارف‌گونه از جنبه‌های مختلف سازماندهی اطلاعات را توجیه می‌کند. کتاب حاضر یکی از کتاب‌های جامع در حوزه سازماندهی اطلاعات در زبان فارسی به‌شمار می‌آید.

دیگر دستاوردهای وی می‌توان به دریافت جایزه استناد در فهرستنویسی و رده‌بندی مارگارت مان^۸ اشاره کرد. دکتر محمدحسین دیانی استاد دانشگاه فردوسی مشهد کار ترجمه این کتاب را برعهده داشته است. وی علاوه بر سال‌ها تدریس، تجربه تدوین، انتشار و ویراستاری مقالات و کتاب‌های متعددی را در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی داراست.

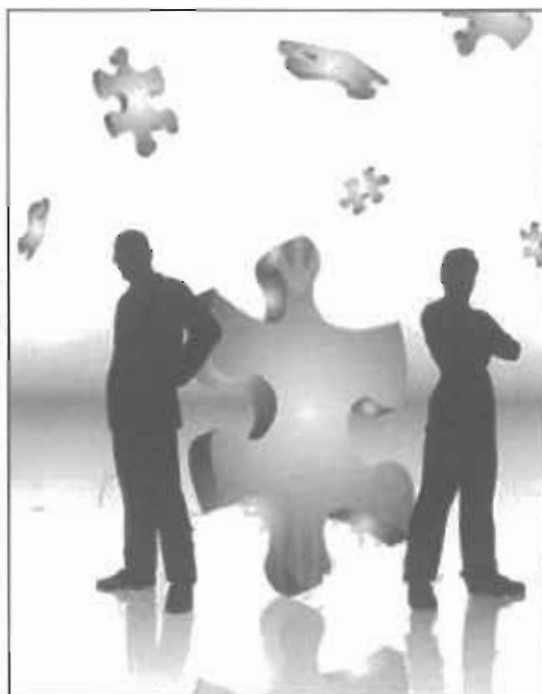
معرفی کتاب
 سازماندهی اطلاعات برای کلیه دانشجویان و حرفه‌مندانی که در پی یادگیری زمینه‌ها، نظریه‌ها و راهکارهای عملی سازماندهی اطلاعات هستند، کتابی دائرةالمعارف‌گونه است. کتاب با مقدمه مترجم و سپس مقدمه مؤلف آغاز شده و در ۱۰ فصل تدوین شده است. فصل اول با دیدی نسبتاً عام حوزه سازماندهی اطلاعات، چرایی و چستی آن را مورد بررسی قرار می‌دهد، تکراننده ضمن ارائه تعریفی از مفهوم سازماندهی اطلاعات، به بررسی این مفهوم در بسترهای چون کتابخانه‌ها، آرشیوها، موزه‌ها و گالری‌های هنری، اینترنت و مدیریت داده و محیط‌های آداری می‌پردازد.

جایگاه اثر بین سایر آثار در موضوع
 در حوزه سازماندهی، کتاب‌های متعددی تاکنون به زبان فارسی منتشر شده است، که از میان برخی انتشارات متأخر می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

فصل دوم با عنوان «ابزارهای یازبایی»، در واقع به تبیین چرایی استفاده از این ابزارها و بیان مختصری درباره هر یک از آنها، از کتاب‌شناسی‌ها، فهرست‌ها و نمایه‌ها گرفته تا دفاتر راهنما و پایگاه‌های اطلاعاتی پرداخته است. در این فصل ضمن ارائه تعریفی از هر یک از مفاهیم پیش‌گفته، رابطه میان آنها نیز مورد توجه قرار گرفته است. لازم به توضیح است، وزن اطلاعات

- فتاحی، رحمت‌الله؛ و طاهری، مهدی (۱۳۸۴)، «فهرستنویسی، اصول و روش‌ها»، ویرایش چهارم، تهران: کتابدار.
- میچل، آن م؛ و سرت، بریآن! (۱۳۸۸) «فهرستنویسی و سازماندهی منابع دیجیتال: راهنمای کتابداران»، (ترجمه زهیر حیاتی و علی‌اکبر خاصه)، تهران: کتابدار.
- پوراحمد، علی‌اکبر؛ و حسینی، محمدرضا (۱۳۸۷)، «فهرستنویسی موضوعی: اصول و روش‌ها»، تهران: کتابدار.
- فتاحی، رحمت‌الله؛ طاهری، مهدی؛ و ناقدی‌احمدی، فرشته (۱۳۸۸)، «فهرستنویسی رایانه‌ای: مفاهیم، شیوه‌ها و ابزارهای فهرستنویسی در محیط رایانه‌ای»، تهران: کتابدار.
- همانگونه که مؤلف در مقدمه ویرایش اول کتاب خود نیز به این مسئله توجه می‌کند، در میان آثار منتشره در حوزه سازماندهی،

کتاب حاضر یک ترجمه صرف نیست؛ چرا که در کنار ترجمه متن اصلی کتاب، به منظور روشن تر شدن محتوای کتاب در فصل‌های چهارم، پنجم، هفتم و هشتم از آثار دیگری نیز استفاده شده است

ارائه شده در این فصل برای فهرست‌های کتابخانه‌ای، نسبت به سایر ابزارها بیشتر است.

«تحولات در سازماندهی اطلاعات مکتوب در تمدن غرب» موضوع فصل سوم است، و با پیروی از یک تسلسل تاریخی بر بیان تحولات عمده در حوزه تدوین قوانین و نیز ابزارهای این مهم تمرکز دارد.

عنوان فصل بعدی کتاب «استانداردهای کدگذاری» است. در این بخش نیز مانند بخش‌های ابتدایی، پس از بحث درباره زمینه نظری و چرایی و چگونگی کدگذاری پیشینه‌ها، مثال‌هایی از استانداردهای کدگذاری رایج ارائه شده‌اند. از کدگذاری نویسه‌ها و یا استاندارد با کد واحد گرفته تا مارک‌های آمریکا و یونی مارک. لازم به توضیح است، در این ویرایش از کتاب پاره‌ای از استانداردهایی که در ویرایش قبلی ارائه شده بودند، از پایان فصل چهارم حذف شده‌اند.

فصل پنجم به بحث فراداده‌های توصیفی پرداخته، انواع فراداده‌های توصیفی را از زاویه دید نظری مورد توجه قرار داده است. به عبارت بهتر، در این فصل نه تنها به قالب‌های فراداده‌ای توجه شده، بلکه به استانداردهایی که برای توصیف به کار می‌روند، همچون ISBD و یا مجموعه قواعد انگلوا امریکن نیز اشاره شده است. قالب فراداده‌ای طرح کدگذاری متن، قالب فراداده‌ای دابلین کور و خدمات مکان‌یابی اطلاعات دولتی از جمله فراداده‌های مورد توجه در این فصل است.

مواردی همچون انتخاب نقاط دسترسی، سرشناسه و مفاهیم و قواعد مرتبط، در فصل ششم در زمینه موضوع دسترسی و کنترل مستند مطرح شده است. از دیگر مباحث این فصل می‌توان به سایر نقاط دسترسی و اصول انتخاب و شکل ارائه نام اشخاص،

سازمان‌ها و عنوان‌های قراردادی اشاره کرد.

فصل هفتم در دو قسمت ارائه شده است. با گردشی به سمت موضوع دهی در بستر ذخیره و بازیابی اطلاعات، بحث با تحلیل موضوعی و مفاهیمی چون جامعیت و عمق نمایه‌سازی آغاز، و با اشاره به پدیده‌هایی که می‌توانند به صورت بالقوه به منزله موضوع یک اثر قرار بگیرند، ادامه یافته است. در نهایت، موضوع زبان‌های نمایه‌سازی و رویکردهای مختلف طرح‌ها در پیوند با آن، بخش‌های پایانی این فصل را تشکیل می‌دهد. قسمت دوم فصل هفتم به بحث نظام‌های نمایه‌سازی در نمایه‌های چاپی می‌پردازد. بحث پیش‌همارایی و پس‌همارایی در این فصل مورد توجه قرار گرفته و در نهایت پس از بحث در مورد نمایه‌سازی زنجیره‌ای به موضوع فرآیند نمایه‌سازی، موضوعی به صورت کلی از یک‌سو و فرآیند جست‌وجو از دیگر سو توجه شده است.

رده‌بندی، فصلی جداگانه را در این کتاب به خود اختصاص داده است. فصل هشتم با آغاز بحث از تئوری مقوله‌ها در نهایت به رده‌بندی کتاب‌شناختی و فرآیندهای (طرح‌های) مناسب برای این کار می‌رسد. انواع رده‌بندی‌های شمارشی و چهریزهای در این قسمت مورد توجه قرار گرفته و با توضیحی در مورد طرح‌های رده‌بندی بر کاربرد به پایان می‌رسد.

فصل نهم بر محور نظم‌دهی و نمایش استوار است. این نظم‌دهی در دو بخش کتابخانه‌ای و آرشیوی مطرح شده و پس از آن بحث نظم‌دهی به پیشینه‌های جایگزین (پیشینه‌های کتاب‌شناختی) بررسی شده است. از دیگر مباحث مطرح این فصل، برگه‌آرایی، قواعد و مشکلات مرتبط با آن است.

فصل دهم، بخش پایانی کتاب حاضر است که به بحث طراحی نظام و ملزومات آن می‌پردازد. چگونگی استفاده از نظام‌های اطلاعاتی موجود، استانداردها، نحوه نمایش اطلاعات و قابلیت‌های موجود در ساختار این نظام از جمله موارد مطرح در این فصل است.

نگاهی تحلیلی به کتاب

کتاب حاضر یک ترجمه صرف نیست؛ چرا که در کنار ترجمه متن اصلی کتاب، به منظور روشن تر شدن محتوای کتاب در فصل‌های چهارم، پنجم، هفتم و هشتم از آثار دیگری نیز استفاده شده است. با وجود این، مترجم در همه جا کتاب را اثری ترجمه‌ای نه تالیفی، معرفی کرده است. همچنین، لازم به توضیح است که کتاب ویرایش دومی از کتاب سازماندهی اطلاعات است که پیشتر در سال ۱۳۸۱ توسط همین مترجم و در انتشارات کتابخانه رایانه‌ای منتشر شده بود.

ارزشمندی‌ها

● شاید بتوان این کتاب را یکی از اولین و از برخی جهات تنها کتاب جامع در زمینه سازماندهی اطلاعات به زبان فارسی در حوزه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانست. همانگونه که هم مترجم و

موجود است، و تیز نظر به اینکه بسیاری از مفاهیم مطرح شده در ویرایش جدید، در ویرایش‌های قبلی کتاب وجود نداشته‌اند، جای آن دارد ویرایش سوم این کتاب به‌عنوان ویرایش بعدی این اثر ارزشمند در دست ترجمه فرار بگیرد. همانگونه که بیشتر نیز بیان شد، با توجه به بحث وجود مانع زبانی برای جمع قابل توجهی از دانشجویان مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد، به‌نظر می‌رسد سرمایه‌گذاری بر ترجمه آخرین ویرایش این اثر توجیه‌پذیر باشد.

بی‌نوشت‌ها:

* arastoopoor@gmail.com

۱. اثر حاضر ترجمه کتاب زیر است:

1. Taylor, Arlene G., (1999). The organization of Information, Englewood: Libraries Unlimited
2. Svenonius
3. Vellucci
4. Arlene G. Taylor
5. Margaret Mann Citation in Cataloging and Classification
6. Jennifer Rowley
7. William Arms

مآخذ

- Svenonius, E. (2000). The Intellectual Foundation of Information Organization. Cambridge: MIT Press.
- Vellucci, S. (2005). Information organization [presentation file]. Retrieved 2011- 10- 19 From http://comminfo.rutgers.edu/~tefko/Courses/610/Lectures/Velucci_Information_Organization.ppt

هم مؤلف در مقدمه‌های خود بر این نکته صحنه گذاشته‌اند، کتاب یک اثر درسی در حد دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد است، و بدیهی است چنین اثری به زبان فارسی می‌تواند با از بین بردن مانع زبانی، اطلاعات جامعی را در اختیار دانشجویان این مقاطع قرار دهد.

● ویرایش دوم کتاب اگرچه عاری از هرگونه ایراد ساختاری و یا مشکلات حروفچینی نیست، نسبت به ویرایش قبلی خود تغییرات چشمگیری داشته و سطح خوانایی و درست‌نویسی در متن به‌وضوح بالاتر رفته است.

● استفاده از آثار افراد صاحب نامی چون راولی^۱ و یا آرمز^۲ توسط مترجم نشان‌دهنده تقدم هدف تهیه اثری مناسب و جامع برای مخاطبان بر صرف ترجمه یک اثر بوده است.

● سازماندهی اطلاعات شامل گستره وسیعی از مفاهیم است و مؤلف به‌خوبی از عهده تنظیم حجم اطلاعات لازم جهت ارائه دانش در این حوزه برآمده است. اگرچه در قسمت‌های مختلف متن مفاهیم پیچیده‌ای ارائه شده است، توضیحات ارائه‌شده در پیوند با آن مفاهیم چندان طولانی و یا پیچیده نیست. این مطلب نشان از مخاطب‌شناسی درست تیلور از نحوه ارائه و حجم مطلب دارد.

کاستی‌ها

● از نظر ساختاری می‌توان به این نکته اشاره کرد که، کتاب با توجه به محتوای گسترده خود فاقد یک نمایه و واژه‌نامه است. جای این دو ابزار در کتاب حاضر با توجه به ماهیت جامع و دائره‌المعارف‌گونه آن خالی است.

● از دیگر نکاتی که می‌توان به آن اشاره کرد، حذف صفحات ۸۵ تا ۱۰۵ کتاب است. این صفحات در ویرایش قبلی به مباحثی چون SGML^۳، DTD^۴، TEI^۵ و موارد مشابه اختصاص داشت، نیابستی فراموش کرد که این موارد، مفاهیمی نسبتاً جدید هستند که هرچند ممکن است به‌صورتی جامع‌تر در کتاب‌های دیگر منتشر شده باشند، طرح آنها در کتاب حاضر با حفظ تناسب توجه به مفاهیم، می‌توانست اطلاعات نسبتاً خوبی به‌منظور آشنایی اولیه را در اختیار مخاطبان خود قرار دهد.

● مورد دیگر را شاید نتوان متوجه اثر حاضر دانست؛ ناگنون سه ویرایش از این کتاب منتشر شده است، که در آخرین ویرایش نه تنها بر تعداد فصول افزوده شده است (۱۱ فصل)، بلکه مفاهیم جدیدی نیز در دایره حوزه‌های موضوعی تحت پوشش کتاب قرار گرفته‌اند. اختصاص فصلی کاملاً جدید به بحث فراداده‌ها و ادغام راهبردهای نمایه‌سازی الکترونیکی و جایی در قالب فصلی جدید از یک‌سو، و طرح مفاهیمی نو همچون الگوی ملزومات کارکردی از جمله تفاوت‌های بارز و ویرایش جدید اثر نسبت به ترجمه در دست است.

نتیجه‌گیری

با توجه به اینکه ویرایش سوم این کتاب هم‌اکنون در بازار بین‌المللی

- اگرچه در قسمت‌های مختلف متن مفاهیم پیچیده‌ای ارائه شده است، توضیحات ارائه‌شده در پیوند با آن مفاهیم چندان طولانی و یا پیچیده نیست. این مطلب نشان از مخاطب‌شناسی درست تیلور از نحوه ارائه و حجم مطلب دارد